

сконцентрований він на дитині чи на своїх стосунках з партнером. Частина зустрічей мають бути присвячені історії розвитку дитини, розпорядку її життя. Залежно від віку дитини, обираються засоби експертної оцінки – стандартизоване інтерв'ю чи бесіда, різні тести, проєктивні (малюнкові) методики, відтворення подій за допомогою іграшок, гри тощо. Дітям дошкільного та молодшого шкільного віку рідко задаються питання про уподобання у зв'язку з тим, що, по-перше, думка дитини цього віку значно більше залежить від думки оточуючих його дорослих, а по-друге, справедливо вважається, що саме це питання, задане в ході експертизи, може посилити внутрішній конфлікт дитини. Як зазначає Г. Фігдор, «вибір найчастіше падає на того, перед ким дитина відчуває більше страху або якого вважає більш вразливим або більш злопам'ятним» [4].

У США багатьма професійними організаціями опубліковані стандарти проведення експертиз з питань опіки над дитиною [6]. У світі існує велика кількість посібників, у яких роз'яснюються цілі, завдання, питання організації та проведення подібних експертиз. Проте в Україні відчувається брак відповідних матеріалів, що актуалізує проблему нормативного врегулювання інтересів дитини у контексті захисту та зміцнення її прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція ООН «Про права дитини» // Право України. – 1993. – № 5–6. – С. 56–64.
2. Лисенко С. Становлення сучасного правового механізму захисту прав дитини у міжнародному усиновленні / С. Лисенко // Право України. – 2006. – № 3. – С. 22–26.
3. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар // [за заг. ред. С. Фурси]. – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2008. – 1248 с.
4. Фигдор Г. Дети разведенных родителей : между травмой и надеждой / Г. Фигдор. – М. : Наука, 1995. – 376 с.
5. Фурманов И. Психолого-педагогическая профилактика семейного неблагополучия : пособие для педагогов и психологов общеобразовательных, социально-педагогических учреждений, учреждений дошкольного образования / И. Фурманов. – Минск : Нац. институт образования, 2010. – 164 с.
6. Brinig M. Joint Custody : Bonding and Monitoring Theories / M. Brinig, F. Buckley // Indiana Law Journal. – 1998. – Vol. 73. – № 2. – P. 25–37.

Валерія Пахомова,

студентка,

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ДИТИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано існуючі моделі уповноважених з прав дітей. Охарактеризовані основні повноваження та представлений порівняльний аналіз особливостей функціонування омбудсменів у зарубіжних країнах та в Україні.

Valeriia Pakhomova

STATUS OF COMMISSIONER FOR CHILDREN'S RIGHTS: COMPARATIVE LEGAL ASPECTS

The article features the existing models of commissioners for children's rights. It outlines the major functions and provides a comparative analysis of the particularities of operation of commissioners in foreign countries and in Ukraine.

Одним з найбільш актуальних напрямків діяльності розвинутих держав, які входять до міжнародної спільноти, є захист прав людини та дитини. Активний процес державотворення, становлення вітчизняного законодавства, формування державних інституцій та механізмів – все це призводить до оновлення чинного законодавства, що, в свою чергу, потребує ретельного вивчення.

Окремі аспекти системи захисту прав дитини широко досліджувалися у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців (В. Абрамов, Н. Карпачова, Н. Кондратюк, Н. Крестовська, Д. Морріссон, Н. Опольська, Ю. Павленко, О. Петрашук, О. Скакун, І. Тюльченко та ін.), проте відносна новітність вказаного інституту зумовлює актуальність вивчення проблематики захисту прав дитини та шляхів реалізації цього механізму у вітчизняному та міжнародному праві, особливо, зважаючи на перспективи відповідних реформуваль в Україні, що, безумовно, мають ґрунтуватися на міжнародному досвіді.

Вперше проблема прав дитини була закріплена *Женевською декларацією* (1923 р.), яка була спрямована на створення умов, які б забезпечували нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, захист, належне виховання тощо. 20 листопада 1959 року Генеральна Асамблея ООН прийняла *Декларацію прав дитини*, у преамбулі якої проголошується: «...приймаючи до уваги, що дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження». Цей міжнародний документ став основою для *Конвенції*

ООН про права дитини (ратифікована Україною у 1991 р.), яку вважають найважливішим серед міжнародних актів у сфері прав та інтересів дитини. Цей документ визначає політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей до 18 років, та проголошує право дитини на захист та обов'язкове створення необхідних умов для їх реалізації. Міжнародні стандарти прав дитини також закріплені у ст. 23 і 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1956 р., які є обов'язковими для України. Конституцією України гарантовано права дітей: рівність прав дітей (статті 24, 52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатація (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53) [2, с. 14].

У багатьох країнах є декілька персональних інституцій із захисту прав людини, в тому числі, спеціалізовані омбудсмени з прав дитини, прав військовослужбовців, прав меншин тощо. Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше (ст. 1 Конвенції про права дитини). О. Скакун вважає, що система прав дитини є складовою прав людини. Згідно її визначення, «права дитини – це можливості (свободи) неповнолітньої дитини, необхідні для її існування, виховання та розвитку. Численні права дитини співпадають з правами людини (право на життя, ім'я, отримання громадянства, вільне висловлювання думки та ін.)» [3, с. 186].

Концепція запровадження незалежних органів для проведення моніторингу дій уряду, спрямованих на захист прав окремих осіб, була створена у Швеції, де у 1809 році був призначений перший у світі омбудсмен. Пізніше – у Фінляндії (1919 рік), Данії (1955 рік) та Норвегії (1962 рік). Загалом, у світі виділяють 3 моделі інституту Уповноваженого з прав дитини. Перша модель – це омбудсмени, що затверджені парламентами шляхом прийняття спеціального закону. Прикладом цього є створення у 1981 році в Норвегії першого в світі Відомства омбудсмена на основі Закону про заснування посади омбудсмена з прав дитини, а особа, яка виконувала ці обов'язки, обиралася парламентом і була йому підзвітною. За даної моделі влада законодавчо визначає функції і повноваження, статус і фінансування омбудсмена, що надає йому незалежності від уряду і можливість вільно критикувати чи оскаржувати постанови і рішення уряду про забезпечення прав дитини [1, с. 34].

Відомство омбудсмена може проводити розслідування, надавати доповіді парламентові та виступати консультантом у розробці нового законодавства. У Норвегії на омбудсмена покладено обов'язок «допомагати захистові і представляти інтереси дітей перед органами державної влади або керівництвом приватних компаній і організацій та провадити моніторинг умов, в яких ростуть і розвиваються діти». Він має доступ до всіх державних установ і може ознайомлюватися з будь-якими документами, що відносяться до діяльності державних органів і стосуються забезпечення інтересів і прав дитини. Не входять до компетенції омбудсмена питання, які розглядаються в суді або стосуються конфлікту в сім'ї. Ця модель є основою діяльності омбудсмена з прав дитини у Швеції та Ісландії [1, с. 34 – 35].

Друга модель передбачає створення посади омбудсмена з прав дитини в межах законодавства про права дитини. Її прикладом є відомство комісара з прав дитини у Новій Зеландії (1989 р.), що було створено на основі Закону про дітей, молодь і сім'ю для розгляду скарг дітей про порушення цього закону і здійснення моніторингу й оцінки його виконання, розробки державної політики у сфері дотримання прав дитини і розвитку послуг, які забезпечують інтереси дітей.

Третя модель передбачає створення омбудсмена в діючих державних органах. Вона діє в Австрії, Данії, Іспанії та Німеччині. За вказаної концепції створюються спеціальні відомства в межах певного міністерства, які йому підзвітні, тобто не мають фінансової та політичної незалежності. На ці органи покладені повноваження щодо сприяння додержання прав людини. Зокрема, це Національна Рада з прав дитини у складі Міністерства соціального забезпечення (Данія, 1995 р.), яка у 1998 р. була перетворена в постійний орган для сприяння дотриманню прав дитини шляхом проведення консультацій безпосередньо з дітьми з найважливіших для них питань. В Іспанії Уповноважений з охорони дитинства знаходиться у відомстві Народного омбудсмена: в Австрії у 1991 р. було створено Національне відомство омбудсмена з прав дитини в Міністерстві із справ сім'ї, молоді і захисту навколишнього середовища [1, с. 35].

У 1987 р. в Німеччині головою Бундестагу і парламентськими фракціями було створено Комісію з прав дитини (Kinder Kommission), яка підпорядковувалася комітетам Бундестагу з прав жінок і молоді, а також з проблем сім'ї і літніх громадян, які входять до її складу. Кожна з чотирьох парламентських груп призначає одного уповноваженого від своєї групи. Завданням Комісії є представництво дітей у парламенті і за його межами, встановлення пріоритетів та напрямків розвитку державної політики. Правовий статус Комісії є нечітко визначеним, тому вона залежить від діяльності парламенту.

Таким чином, кожна з представлених моделей покликана забезпечувати дотримання прав дітей та запобігати порушенням, але має свої особливості щодо захисту прав дитини залежно від національного законодавства. Жодна з них не має своєї самостійності та підпорядкована й обмежена законодавчою гілкою влади.

Незалежно від моделі правового статусу, служби омбудсмена мають приблизно однакові повноваження: 1) вплив на законодавство, державну політику, адміністративну і судову практику; 2) реагування на конкретні порушення прав дитини; 3) проведення досліджень у галузі забезпечення прав і інтересів дітей; 4) поширення інформації про міжнародні стандарти прав дітей серед дорослих і неповнолітніх; 5) виявлення думки дітей щодо їх найважливіших прав та свобод [1, с. 36].

Конституція України (ст. 52) закріплює важливий принцип рівності прав дітей: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним», проголошений у ст. 2 Конвенції про права дитини. З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини 11 серпня 2011 року Указом Президента України була запроваджена посада Уповноваженого Президента України з прав дитини.

Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини, затверджене Указом Президента України від 11 серпня 2011 року № 811/2011, чітко визначає основні завдання уповноваженого з прав дитини. Основна його діяльність спрямована на моніторинг дотримання в Україні прав дітей, проведення, спостереження та виявлення порушень, які він зазначає у своєму звіті або безпосередньо запобігає шляхом звернення до компетентних органів. До компетенції Уповноваженого не відносяться питання, що покладені на інші органи державної влади (прокуратуру, суд, органи досудового розслідування), щодо перегляду законності та обґрунтованості судових рішень, їх скасування або зміни, вирішення майнових спорів або спорів між фізичними особами. Таким чином, можна зазначити наближеність обсягу компетенції Уповноваженого України з прав дитини до третьої моделі омбудсменів.

Інститут омбудсмена в Україні є досить новим та недостатньо врегульованим. Про це свідчить наявність розгалуженої системи органів, на які Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» покладено значні повноваження у сфері захисту та профілактики від правопорушень. Відповідно до вищевказаного закону, такими органами є:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ; приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;

- 2) школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- 3) центри медико-соціальної реабілітації для дітей закладів охорони здоров'я;
- 4) спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- 5) притулки для дітей;
- 6) центри соціально-психологічної реабілітації для дітей;
- 7) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Цей досить широкий перелік органів призводить до неоднозначного регулювання питань у сфері захисту прав дітей, зокрема щодо розмежування повноважень тієї чи іншої установи.

Отже, аналіз українського законодавства дає підстави стверджувати, що потрібно запровадити окрему незалежну інституцію Уповноваженого з прав дитини, яка була б відносно самостійною та мала б певні імунітети під час реалізації своїх повноважень для ефективного та незалежного виконання обов'язків із захисту прав дітей. Відтак, по-перше, потрібно систематизувати в один нормативно-правовий акт коло органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей та чітко визначити їх повноваження, переглянувши та розмежувавши їх відповідним чином, встановивши засади та напрями їхньої взаємодії; по-друге, наділити Уповноваженого з прав дитини певним незалежним становищем в системі державних органів, надати коло привілеїв та імунітетів, тобто дозволити окремі елементи контролю за діяльністю органів правосуддя та органів внутрішніх справ з питань захисту прав дітей, доступ до будь-якої документації та одержання необхідної інформації, здійснювати розслідування у випадках порушення прав дітей, створювати певні гарантії шляхом ухвалення підзаконних нормативно-правових актів; по-третє, прийняти окремий спеціалізований закон, який би чітко визначав коло повноважень омбудсмена з прав дитини та містив перелік дій, що не віднесені до його повноважень та, відповідно, не можуть ним здійснюватись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Об'єднана Асоціація студентів-юристів Закарпаття «Права дитини та механізм їх захисту» / Об'єднана Асоціація студентів-юристів Закарпаття. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – 46 с.
2. Оніщенко Н. Права і свободи дитини : вступ до проблеми / Н. Оніщенко, О. Львова, С. Сунегін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13 – 16.
3. Скакун О. Теория государства и права / О. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.

Михайло Подоляк,
аспірант,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

**СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ:
МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

У статті йдеться про механізми та систему захисту прав дітей в Україні та зарубіжжі. Зокрема, аналізуються міжнародні стандарти щодо захисту прав та свобод дітей, а саме Конвенція про права дитини. Описується національний досвід її реалізації.

Mykhailo Podoliak

**SYSTEM OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE:
INTERNATIONAL AND DOMESTIC EXPERIENCE**

This article describes the mechanisms and the system of protection of children's rights in Ukraine and abroad. Focus is made on the international documents designed to protect the rights and interests of children, in particular the Convention on the Rights of the Child. Also, the article features a system of protecting children's rights in Ukraine, its structure and functions are presented.

Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань Української держави, адже ставлення до дітей, їхніх прав та свобод, повага до людської гідності відображають рівень цивілізованості та гуманності суспільства. Діти є майбутнім держави, тому гарантування їхніх прав є своєрідним вкладом у майбутнє благополуччя держави.

Міжнародні стандарти щодо захисту прав та інтересів дитини створювалися впродовж багатьох століть та є закріпленими у багатьох важливих законодавчих документах. Зокрема, Женевська декларація прав дитини була розроблена та прийнята Лігою Націй ще у 1924 році. При створенні ООН у 1945 році зацікавленість до захисту прав дитини збільшилась, в результаті чого у 1959 році ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка значно вплинула на політику урядів та парламентів багатьох країн світу щодо забезпечення прав дітей. 20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Конвенцію про права дитини, яку вважають міжнародною дитячою Конституцією. Цією конвенцією запроваджені сучасні та гуманні стандарти щодо дотримання прав дітей, які слугують орієнтирами для забезпечення прав дітей у світі та кожній країні зокрема. Конвенція була ратифікована майже всіма країнами світу, крім США та Сомалі. У ній проголошується право дитини мати свою думку, міститься положення щодо врахування її інтересів та прав у вирішенні будь-яких питань.

Документ складається з 54 статей, що окреслюють індивідуальні права на повноцінний розвиток своїх можливостей в умовах, вільних від голоду і нужди, жорстокості, експлуатації та інших форм зловживань, для осіб віком від 18 років і до досягнення ними повноліття. Ця Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789XII від 27 лютого 1991 року та набула чинності в Україні 27 вересня 1991 року. У результаті прийняття Конвенції, у 1993 році було створено Всеукраїнський комітет захисту дітей та у 2001 році прийнято Закон України «Про охорону дитинства». У 2003 та 2005 роках Верховна Рада ратифікувала два факультативних протоколи до Конвенції:

- Про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;
- Щодо участі у збройних конфліктах.

Таким чином, наша держава визнала, що права та інтереси дітей були, є і будуть пріоритетним напрямком соціальної політики захисту та зміцнення дитячих прав. Після ратифікації Конвенції Україна, поряд з іншими країнами світу, почала активно розбудовувати власне національне законодавство щодо захисту прав та інтересів дітей у відповідності до міжнародних документів та напрацьованих стандартів. Міжнародні стандарти захисту прав дитини закріплені у Конституції України, Законі України «Про охорону дитинства», «Сімейному Кодексі» та інших нормативно-правових актах держави. Їх забезпечення стало найважливішим обов'язком держави.